

Egy hagyományos mezőgazdasági ágazat visszaszorulásának következményei hátrányos helyzetű térségekben

Bittner Beáta¹ – Kerékgyártóné Mislovics Anita²

¹Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma, Mezőgazdaság-, Élelmiszertudományi és Környezetgazdálkodási Kar, Gazdálkodástudományi Intézet, Debrecen

²Hajdú-Bihar Megyei Agrárkamara, Hajdúnánás
bittner@agr.unideb.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Az elmúlt két évtizedben a gazdasági és politikai értelemben vett rendszerváltozás, a privatizáció és az Európai Unióhoz történő csatlakozás hatására Magyarország mezőgazdasága jelentős változásokon ment keresztül. A termelők a folyamatosan változó gazdasági és politikai környezetben elégték ki a szintén változó piaci igényeket. Számos mezőgazdasági ágazatban azonban a privatizáció, a támogatási rendszerek vagy más ágazati hatások következtében jelentős visszaesés, egyes ágazatok esetében a teljes megszűnés tapasztalható. Ennek a folyamatnak a kedvezőtlen társadalmi és gazdasági hatásai az egész ország helyzetére negatívan hatnak. Azokban a térségekben, ahol alapvetően a mezőgazdaság a fő megélhetési forrás, ott akár visszafordíthatatlan károkat is okozhatnak. Jelen tanulmány egy hagyományos mezőgazdasági ágazat, konkrétan a dohányágazat visszaszorulásának, vagy megszűnésének hatásait mutatja be.

Kulcsszavak: dohánytermesztés, mezőgazdaság, hátrányos helyzetű térségek

SUMMARY

Due to the effects of economic and political transformations, privatization and accession to the EU, Hungarian agriculture has gone through significant changes in the last two decades. As a result of continuous changes in the economic and regulatory environment, producers have to plan and maintain cultivation and adapt to the changing market needs within continuously changing circumstances. These effects have resulted in a significant decline or in some cases, certain sectors have disappeared. These exercise a negative social and economic effect on all over the country, causing irreversible damages on those regions where agriculture is the only source of living. This paper discusses the effects of breakdown or disappearance of a traditional agricultural sector, namely the tobacco sector.

Keywords: tobacco production, agriculture, less favoured area

BEVEZETÉS

A dohányágazat méretét tekintve a kisebb mezőgazdasági ágazatok közé tartozik Magyarországon, azonban jelentősége – többek között a vidékfejlesztési hatásai miatt – megkérdőjelezhetetlenül nagy. A dohány sajátosságából adódik, hogy olyan területeken termeszthető, ahol az ökológiai adottságok nem teszik lehetővé más növény sikeres termesztését, így mással nem váltható ki. Az összes termelés 80%-a az észak-alföldi régióban, azon belül is Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar megyében folyik.

Az észak-alföldi régió fejlettsége és az ott élő emberek életszínvonala elmarad az ország többi részétől, ezért különösen fontos a dohány termesztése, hiszen e

területen sok család részére ez jelenti az egyetlen megélhetési forrást. További sajátossága, hogy alapvetően kézi munkaerőre alapozott a termesztése, ezáltal kiemelkedő a foglalkoztatási képessége is (elsősorban a szakképzetlen dolgozók körét érintve). Így jelentősen hozzájárul a dohánytermesztő körzetekben a lakosság-megtartásához is, ami rendkívül fontos szempont a korunkban lejátszódó urbanizációs folyamat ellensúlyozásához.

Az elmúlt évtizedben a Magyarországon lejátszódó gazdasági-politikai átalakulás, valamint az Európai Unióhoz történő csatlakozás a többi mezőgazdasági ágazathoz hasonlóan a dohányágazatra is jelentős hatást gyakorolt. Az ágazat szereplőinek számos új kihívással kellett és kell a mai napig megküzdeni, ráadásul a többi ágazathoz hasonló problémákon túl – mint a piaci árverseny, támogatási rendszerek folyamatos változása erős WTO nyomás – még egy folyamatosan erősödő, globális dohányzásellenes kampány is nehezíti a helyzetüket.

A csatlakozás után az új tagországok nem élveztek egyenlő jogokat a régi tagországokkal, mivel az EU-15 támogatási szintjének 100%-át csak egy tíz éven át tartó folyamatvégén kapták meg a termelők. Ezen túlmenően 2004-ben a dohánytermelés jövedelmét alapvetően meghatározó támogatási rendszer a Közös Agrárpolitikát (KAP) érintő reformok során megváltozott. 2007-től az új top-up rendszer bevezetésére került sor figyelembe véve a termeléshez köthető támogatási korlátokat. Magyarország a dohánytermelés esetében élni kívánt a részlegesen termeléshez kötött támogatási opcióval, mely a támogatási összeg legfeljebb 60%-ig volt lehetséges. A fent leírt változások hatására az utóbbi két évtizedben Magyarországon a dohánytermesztés területe és ezzel párhuzamosan a betakarított termés is folyamatosan csökkent. Ez jelentős gondot okoz a feldolgozószektorban, hiszen a kapacitáskihasználtság csökkent, ami az átlagos fixköltségek növekedésén keresztül a fajlagos költségek emelkedéséhez vezetett. Ebből adódóan a termelés további visszaesése a feldolgozók ellehetetlenüléséhez, esetleges bezárásához vezetne, ezzel az ágazat létét veszélyeztetve számos nem kívánt gazdasági és társadalmi hatást is eredményezhet. A dohányvertikum válsága mellett az érintett régiók, vidéki kistérségek gazdasági leépüléséről is szó van. Mivel a 27 uniós tagország lakosságának több mint 56%-a vidéki térségekben él az EU összterületének 91%-án, a vidéki térségek gazdaságának fenntartása, fellendítése, illetve az egyéb vidékfejlesztési intézkedések kiemelten fontos szakpolitikai szerepet játszanak (Copus et al., 2006). Falussy és Harcsa (2000) megállapítása szerint Magyarországon a '60-as évektől kezdődően a mezőgazdasági kistermelés sajátos szerepet töltött be a falu-

siak, ám bizonyos mértékig a kisebb városokban élők megélhetésében is. E rétegek a modernizációval együtt járó javakat, ezen belül is elsősorban a kor igényeinek megfelelő lakáskörülményeket, valamint a tartós fogyasztási cikkeket csak jelentős többletmunka révén tudták elérni, amelyhez a mezőgazdasági kistermelés kínálta a leginkább megfelelő terepet. A kilencvenes évektől tapasztalható a mezőgazdaság súlyának folyamatos csökkenése, ami mögött a mezőgazdasági termékpiac összeszűkülése, ezen belül is elsősorban a külső piacok elvesztése húzódik meg. Ennek következtében mérséklődött a mezőgazdasági munka iránti igény is. A kisebb munkabefektetés a pótlólagos jövedelemszerzési lehetőségeket is visszafogta, és így módon ez a folyamat hozzájárult a vidéken élő népesség egy részének elszegényesedéséhez, illetve életszínvonalának csökkenéséhez. Ennek ellensúlyozásához szükség szerű fenntartani és fejleszteni azokat a mezőgazdasági ágazatokat – többek között a dohányágazatot –, melyek relatíve kis területen képesek elfogadható mértékű pótlólagos jövedelmet biztosítani a vidéki térségben élőknek.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A tanulmány azt vizsgálja, hogy a termesztés és a ráépülő vertikum megszűnése milyen hatással lenne a vertikum szereplőire és vidéki környezetükre? A kutatás nem érintette a dohánytermék kereskedelmét, mert ez a hazai dohánytermesztéstől független globális pályán mozog, azaz a dohánytermékek nagy- és kiskereskedelme valószínűsíthetően változatlan formában maradna meg. Ennek oka, hogy a dohánytermékek könnyen szállíthatók, fogyasztási idejük lehetővé teszi a több hónapos tárolást is, így a termelési hely és a fogyasztási hely elválhatnak egymástól. Ez az oka annak is, hogy a korábbi uniós feltételezésekkel szemben az európai dohánytermesztés megszüntetésének nincs, vagy csak elhanyagolható mértékben van hatása a dohányfogyasztásra. Ezt támasztja alá az a kutatási eredmény is, mely Görögországot vizsgálva megállapította, hogy a dohánytermesztés 2006-ban bekövetkezett 98%-os visszaesésével egy időben a dohánytermékek, elsősorban a cigarettafogyasztás mindössze 3%-kal csökkent (Borsos et al., 2008).

Az ágazat megszűnése hatásainak meghatározása primer adatgyűjtésen alapul, a dohányvertikumban a biológiai alap előállításától a másodlagos feldolgozásig résztvevő összes szervezet részvételével. Cél a foglalkoztatásra és megélhetésre közvetlen hatással bíró alapvető adatok összegyűjtése volt. Az érintett vállalkozások 2009 éves beszámolóit adatforrásként felhasználva elemzésre kerültek azon sorok, melyek a költségvetési befizetésekhez kapcsolódnak. A költségvetést közvetlenül érintő bevételeket vizsgálata során, a következő tételeket kerültek számításba:

- társasági adó,
- helyi iparüzési adó,
- általános forgalmi adó (ÁFA),
- munkaadói járulék,
- munkavállalói járulék.

Hangsúlyozandó, hogy a vertikum által az állam felé befizetett legnagyobb tétel, a jövedéki adó nem került számításba, mivel az akkor is befizetésre kerül, ha

a dohányvertikum befejezi hazai működését és a fogyasztásra szánt dohánytermékeket importból fedeznék. Ezen elgondolás mentén az ÁFA befizetés számításánál is csak a hozzáadott érték után fizetendő ÁFA került vizsgálatra. A megnevezett tételek vizsgálata segítségével kimutatható a vertikumban szereplő szervezetek állam felé történő befizetése (különböző adók és járulékok formájában). Az adatokat összegezve értékelhetővé válik a dohányvertikum fenntartása, valamint költségvetési mérlege. Ezen túlmenően „nyomonkövetési vizsgálat” készült azon dohánytermelők körében, akik az utóbbi években felhagytak a termesztéssel és kiléptek az ágazatból. Ennek vizsgálata szintén primer adatgyűjtésre épült. A minta elemszáma 122 volt, azaz ennyi volt dohánytermesztő került megkérdezésre. Válaszaik alapján megfogalmazhatók a dohánytermesztés megszűnését követő időszakok hatásai és főbb tapasztalatai.

EREDMÉNYEK

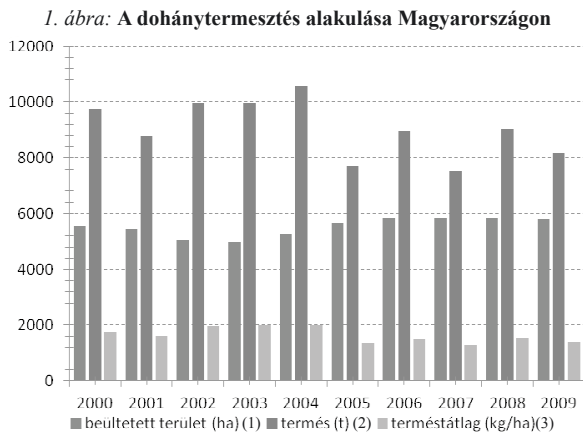
A dohányágazat hazai bemutatása

A dohánygazdaság jelenleg is vitathatatlanul agrokulturális örökségünk szerves részét képezi. A dohánytermesztés a magyar agrárium speciális kis ágazata, „kincstári” jelentősége, költségvetési súlya azonban vetekszik a nagyobb nemzetgazdasági agrárágazatokéval. Nemzetgazdasági jelentőségét növeli a hazai foglalkoztatásban játszott szerepe. Ez utóbbi nemcsak hazánkban lényeges tényező, Arfini et al. (2005) az olasz dohánytermesztés ökonómiai elemzése kapcsán emelték ki, hogy a dohánytermesztés munkaigénye alapvetően helybéli munkavállalókra alapoz, ezért nagyban hozzájárul a munkaerő-kereslet növeléséhez, különösen az ültetés és betakarítás időszakában. A hazai ágazat nemzetgazdasági szerepét tekintve nem mellékes az sem, hogy a hazai dohányfeldolgozó ipar nagyobb részét itthon előállítható nyersanyagbázisra épül. A hazai dohánygazdaság (vertikum) nemzetgazdasági súlya, költségvetési hozzájárulásának nagysága, a foglalkoztatásban és jövedelemszerzésben betöltött szerepe miatt jelentős (Borsos, 2002).

Az utóbbi évtizedben a beültetett terület 5000–6000 hektár között stabilizálódott. Ez bár jóval elmarad az elmúlt évtizedekre jellemző értékektől, a dohányiparban bekövetkezett változások miatt, mint például az egyes cigarettagyárak kivonulása Magyarországról, ennyi területen termesztett dohány is képes ellátni a hazai piacot. A termésátlagok szintén folyamatosan csökkentek. A közel 2,0 t/ha-os termésátlaghoz képest napjainkban a nagyon gyengének értékelhető, 1,5 tonna fajlagos termés jellemző. Ennek oka, hogy a szabályzási rendszer jelenleg épp a termelés ösztönzése ellen hat. Az érvényben lévő szabályok miatt a magyar termelők már 1,45 t/ha termésátlagnál is megkapják a teljes támogatási összeget. A másik oka az alacsony termésátlagnak az, hogy az elmúlt időszak alacsony felvásárlási árai sem ösztönzik a termelőket a magas költséggel járó magas hozamú és minőségű termesztésre (1. ábra).

Felmérések szerint Magyarországon ma mintegy 25 000 ember kerül kapcsolatba e dohánnyal a termesztés és a kapcsolódó tevékenységek során, annak elle-

nére, hogy a megkötött szerződések alapján kalkulált létszám csupán alig több, mint 1300 fő. Ez az alacsony szerződéses szám elsősorban az integrátori tevékenységnek köszönhető a magas eszközigeny jobb kihasználása érdekében. A dohánygazdaság integrációja hazánkban minden időszakban lényegesen szorosabb volt, mint más mezőgazdasági vertikumoké.

Forrás: MADOSZ (2010)

Figure 1: Tobacco production in Hungary

Planted area (ha)(1), Yield (t)(2), Average yield (kg ha⁻¹)(3)

A hazai dohánytermesztés megszűnésének hatásai

A hazai dohánytermesztés megszűnése közvetlen hatással lenne a dohánytermesztést kiszolgáló, valamint az arra épülő vállalkozásokra is, ugyanis termelés felszámolása magyarországi tevékenységük megszűnéséhez vezetne. Ez vidékfejlesztési szempontból leginkább a foglalkoztatásra, valamint az egyes adózási szempontból (pl. iparüzési adó) kedvezményezett településekre lenne igen kedvezőtlen hatással.

A megszűnés érintené:

- a saját vezetési vállalat tulajdonosi körét,
- állandó és időszakos alkalmazottait,
- beszállító és szolgáltató vállalatokat,
- önkormányzatokat, valamint az
- államot.

Annak meghatározására, hogy a változás nagyságrendileg milyen mértékű lehet, rövid adatgyűjtő lapot került összeállításra a közvetlenül érintett vállalkozá-

sok részére. Továbbá az érintett vállalkozások (biológiai alap előállító, elsődleges feldolgozók, másodlagos feldolgozók, dohánytermesztők termelői csoportjai, érdekképviselői szervezetek) 2009 évi beszámolóinak elemzésére is sor került, melynek segítségével kimutatható a vertikumban szereplő szervezetek állam felé történő befizetése (különböző adók és járulékok formájában) és a kifizetett támogatások egyenlege. Nem készült el az adatgyűjtés a dohánytermesztők körében, mivel számuk jelenleg több mint 1300, így ennek felmérésére meglehetősen nehézkes. A termelési modellek alapján viszont becslés készíthető a foglalkoztatottak létszámáról, helyzetéről, valamint az adó- és járulékfizetésük nagyságáról és a felvett támogatásokról is.

Foglalkoztatás

Az Agrárgazdasági Kutató Intézet 2008-ban közzétett tanulmánya szerint a dohánygazdaság – főleg az időszakos munkák nagyarányú előfordulása miatt – összesen 24 600 munkavállalót érint közvetlenül. Az említett kutatás továbbá rávilágít arra, hogy a vertikumban foglalkoztatottak 70%-a nő (Radóczné et al., 2008). A vertikum érintettjeinek becslése igencsak nagy kihívást jelent, mivel konkrét adat csak az egyes vállalkozások által foglalkoztatott munkavállalókkal kapcsolatosan áll rendelkezésre, ráadásul ez is éves átlagos statisztikai létszám (állomány) formájában. Az átlagos létszám pedig torzít a nagy létszámú időszakos dolgozót foglalkoztatók esetében, így a kutatási területen érintett szervezeteknél (elsődleges feldolgozók esetében) is.

A dohánytermesztők által foglalkoztatottakra vonatkozóan a gazdasági modell alapján készült becslés. Ha statisztikai átlag számítás szerint határozzuk meg a dohánytermesztésben dolgozók számát, akkor az ország összes Virginia termesztéséhez nagyjából 1500 (1459) dolgozó szükséges. Itt a munkavállalók 88%-a szakképzetlen, Burley dohány esetében a mintegy 900 (886) fő dolgozó képes elvégezni a munkákat, melyből 93% szakképzetlen. Az éves statisztikai átlag számítása időszakos munkák esetén nem tükrözi a valós képet, mivel 12 hónapos folyamatos munkavégzést feltételez, csupán azt fejezi ki, hogy állandó foglalkoztatást tekintve milyen létszámú dolgozó végezhetné el az adott munkát. Ez a becslés szerint közel 2400 fő állandó foglalkoztatását jelentené (1. táblázat).

1. táblázat

A dohányvertikumban foglalkoztatottak főbb jellemzői (2009)

Megnevezés (fő)(1)	Termelők*(2)	Feldolgozók(3)	Összesen(4)
Foglalkoztatottak száma(5)	2345	1407	3752
Állandó(6)	224	1308	1532
Időszakos(7)	2121	99	2220
Szakképzett dolgozók(8)	281	1315	1596
Szakképzéssel nem rendelkező dolgozók(9)	2064	92	2156
Női munkavállalók(10)	1642	553	2195
Férfi munkavállalók(11)	703	854	1557
Megbízási szerződéssel foglalkoztatottak(12)		100	100

Forrás: saját adatgyűjtés és kalkuláció, *operatív terv alapján készített saját becslés

Table 1: Main characteristics of the employees of the tobacco sector (2009)

Description (number of people)(1), Producers*(2), Processing(3), Total(4), Number of employees(5), Permanent(6), Temporary(7), Qualified workers(8), Workers without qualification(9), Female employees(10), Male employees(11), Commissioned employees(12), Source: own data collection and calculation, *own estimation prepared on the basis of an operative plan

Az adatgyűjtés során megállapítható, hogy a dohánytermesztés megszűnése esetén a kapcsolódó vállalkozások közvetlen dolgozói, azaz nagyjából 1500 fő maradna munka nélkül, ebből 23% felsőfokú szakképzettségű, 6% szakképzetlen dolgozó. A vizsgált vállalatoknál a munkavállalók 37%-a nő. E vállalatok további 100 főt foglalkoztatnak egyéb vállalkozásoknál kiszervezett tevékenység körében (pl. portaszolgálat, bérszámfejtés, takarítás stb.). A szolgáltatást nyújtó vállalkozások jórészt az érintett cégek részlegét képezték, a legtöbb esetben egyetlen megbízójuk az adott vállalkozás. Így a vállalatok megszűnésével párhuzamosan feltehetően ezek a munkahelyek is megszűnnek. Összegezve tehát közel 4000 éves átlagos statisztikai létszámú munkavállaló munkája szűnne meg. Ezt a helyzetet súlyosítja, hogy a termelésben és az elsődleges feldolgozásban kiemelkedő az időszakos munkavállalók száma, így a 4000 munkahely megszűnése közvetlenül sokkal több embert érintene, mintegy 10 ezer főt.

Állami befizetések

A dohányvertikumban dolgozó vállalatok, szervezetek működési környezetére közvetlen hatással vannak az általuk befizetett adók és járulékok. A vertikum felszámolásával az állami befizetések nagymértékben csökkennének. A dohányvertikum részét képező vállalkozások 2009. évi mérleg- és eredménykimutatása állt rendelkezésre az elemzés elkészítéséhez. A költségvetést közvetlenül érintő bevételeket vizsgálva, a vertikum által az állam felé befizetett legnagyobb tételt, a jövedéki adót nem lett figyelembe véve, mivel az akkor is befizetésre kerül, ha a dohányvertikum befe-

jezi hazai működését és a fogyasztásra szánt dohánytermékeket importból fedeznék. Ezen elgondolás mentén az ÁFA befizetés számításánál is csak a hozzáadott érték után fizetendő ÁFA került számításba. A dohánytermékek jövedéki adója egyébként 2010-ben 380 milliárd forint volt, azaz a költségvetési bevételek mintegy 2,5%-a származik a dohánytermékek adójából (Magyar Dohányipari Szövetség, 2011). A dohánytermelők és feldolgozók állami befizetése 2009-ben közel 33 milliárd forintot tett ki (2. táblázat). Tehát a termelés és a hozzá kapcsolódó feldolgozás megszűnésével ekkora összeggel csökkenne az állam bevétele. Ezzel párhuzamosan a költségvetési kiadás is emelkedne a vertikum megszűnésének következtében megjelenő munkanélküliek járulékának kifizetése miatt.

Végezetül vizsgálatra került a dohányágazat támogatására fordított összes költségvetési kiadás. A bevételek és kiadások összevetésével meghatározható az állami ki- és befizetések egyenlege, amiből kiderül, hogy érdemes-e fenntartani – a vidékfejlesztés szempontjából is fontos – az ágazatot, vagy sem. A dohánytermesztés támogatására fordított kiadásokat a támogatási intenzitás maximumával kerültek kalkulálásra. Ez a csatlakozáskor érvényes standard támogatás 100%-os intenzitását jelenti (3. táblázat).

A kalkuláció alapján elmondható, hogy amennyiben az állam a dohánytermesztési támogatás 100%-os szintjét saját költségvetéséből fizetné ki, akkor évi 8 milliárd forint körül alakulna, így az egyenleg közel 25 milliárd forint többletbevételt eredményez (4. táblázat).

Így kijelenthető, hogy az ágazat fenntartása a vidékfejlesztési, szociális szempontok mellett gazdasági megfontolásból is erősen indokolt.

2. táblázat

A dohányvertikum szereplői által befizetett adók és járulékok (ezerFt) (2009)

Megnevezés(1)	Termelők*(2)	Feldolgozók(3)	Összesen(4)
Társasági adó(5)	n.a.	447 578	447 578
Helyi adó(6)	2 195	3 048 501	3 050 696
ÁFA(7)	n.a.	24 658 457	24 658 457
Munkaadói járulék(8)	824 453	1 608 230	2 432 683
Munkavállalói járulék(9)	749 122	1 580 323	2 329 445
Összesen(10)	1 575 771	31 343 088	32 918 859

Forrás: saját adatgyűjtés és kalkuláció, *operatív terv alapján készített saját becslés

Table 2: Taxes and contributions (k HUF) paid by the players of the tobacco sector (2009)

Description(1), Producers*(2), Processing(3), Total(4), Corporate tax(5), Local tax(6), VAT(7), Employer's contribution(8), Employee's contribution(9), Total(10), Source: own data collection and calculation, *own estimation prepared on the basis of an operative plan

3. táblázat

A dohánytermesztés támogatásának országos kalkulációja (2009)

Megnevezés(1)	Virginia	Burley	Összesen(2)
Fajlagos támogatás (standard támogatás 100%-a) (EUR/t)(3)	2 981	2 384	-
Bázisterület (ha)(4)	4 088	1 800	5 888
Termésátlag (t/ha)(5)	1,8	1,8	-
Összes támogatás (ezer euró)(6)	21 933	7 725	29 657
Összes támogatás (ezer forint)*(7)	5 921 800	2 085 724	8 007 525

Forrás: saját kalkuláció, *270 Ft/Euró árfolyamon számolva

Table 3: Calculation of the national subsidisation of tobacco production (2009)

Description(1), Total(2), Specific subsidisation (100% of the standard subsidisation) (EUR t⁻¹)(3), Base area (ha)(4), Average yield (t ha⁻¹)(5), Total subsidisation (k EUR)(6), Total subsidisation (k HUF)*(7), Source: own calculation, *calculated at 270 HUF/EUR exchange rate

4. táblázat

A dohányvertikum állami bevételeinek és kiadásainak mérlege (2009)

Megnevezés (ezer Ft)(1)	
Dohányvertikumtól származó bevétel összesen(2)	32 918 859
Dohánytermesztés támogatására fordított kiadás összesen(3)	8 007 525
Egyenleg(4)	24 911 334

Forrás: saját kalkuláció

Table 4: Balance of the national income and expenditures of the tobacco sector (2009)

Description (k HUF)(1), Total income from the tobacco sector(2), Total amount of expenditure spent on tobacco production subsidisation(3), Balance(4), Source: own calculation

Kistérségek szempontjából azonban fontosabb az egyes termelők tevékenysége megszűnésének hatásai. Erre egy 122 volt termelő bevonásával készített vizsgálat adott választ. A vizsgálat főbb eredményei a következők:

A megkérdezett termelők átlagosan 19 évig termeltek dohányt, a szóródás 1 és 56 év között változott. Ez mezőgazdasági termelés viszonylatában relatíve hosszú időnek számít, ami azt jelenti, hogy a dohánytermelők alapvetően ragaszkodnak az ágazathoz. A megkérdezettek 65%-a családi tradíciót folytatva került az ágazatba, 12%-a a munkahelyén ismerkedett meg a dohánytermesztéssel, míg 23% ismerős javaslatára, illetve egyéb körülmény hatására kezdett dohánytermesztéssel foglalkozni. A megkérdezettek 2000 és 2009 között hagyták abba a dohánytermesztést. A válaszokat tovább vizsgálva megállapítható, hogy 2003-ig a válaszadók kevesebb, mint 10%-a fejezte be a termelést. Ugrásszerű növekedés 2004-ben következett be, 2004 és 2006 között léptek ki a legtöbben, szám szerint 80-an az ágazatból. Ezt követően ismét jelentősen csökkent az ágazatból kilépők száma. Az ágazat elhagyásának okaival kapcsolatosan a válaszadók negyede az EU szabályozási és támogatási rendszerével szembeni bizalmatlanságot, valamint annak átláthatatlanságát jelölte meg. Ezt támasztja alá a kilépők számának 2004-es megugrása is. Ezt követte együttesen 40%-os aránnyal a betegség, valamint idős kor, a kettő gyakran összefügg egymással. Ebből arra lehet következtetni, hogy a dohánytermesztők életkorukat tekintve idős korosztályt képviselik, azaz a termelők elöregedése jellemző az ágazatra. Említést érdemel még az alacsony jövedelmezőség (8%), valamint a magas termelési kockázat (7%) is.

A kérdőív ezt követő kérdéseinek segítségével a gazdálkodásra vonatkozó alapadatokat kerültek begyűjtésre. Ezen belül felmérésre kerültek a dohánytermesztésre használt földterület jellemzői, mint például a terület nagysága, minősége. A válaszok elemzéséből megállapítható, hogy megkérdezett termelők átlagosan

2,7 hektáron termeltek dohányt, a legkisebb terület 0,3 hektár a legnagyobb 35 hektár volt. A válaszadók jelentős hányada, közel 62%-a 1 hektárnál kisebb területet művelt. Az 5 hektárnál kisebb területen gazdálkodók aránya 91%. A dohánytermesztés alapvetően az észak-alföldi régióban, ezen belül is Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében koncentrálódik. Ezen a területen jellemző az országos átlagnál gyengébb földminőség. A dohánytermesztő térségre jellemző gyenge talajadottságot igazolta a kérdőíves felmérés is. A legnagyobb arányban, a válaszadók mintegy fele 10–15 AK közötti, egyharmada 10 AK-nál rosszabb, egynegyede 15 AK-nál jobb minőségű területen foglalkozott dohánytermesztéssel. A foglalkoztatottságot tekintve a válaszadók több mint fele (70 válaszadó) kizárólag családi munkaerőre alapozva termelt dohányt, míg a megkérdezettek másik része külső munkavállalók időszakos segítségével oldotta meg a munkavégzést. Kizárólag külső munkaerőre alapozott termelésre nem volt példa a válaszadók körében. A kérdőív kitért a dohánytermesztés befejezését követő időszakra, választ keresve arra, hogy a termelők a dohánytermesztés befejezése után hogyan hasznosították a rendelkezésükre álló területet. A válaszokból kiderült, hogy a termelők 55%-a a mezőgazdaságban maradt más ágazatban tevékenykedve. A válaszadók több mint egyötöde eladta, 15%-a bérbe adta területét, 8%-ának pedig a bérlete szűnt meg. Külön felmérés készült azon termelők körében, akik más mezőgazdasági kultúrában folytatták a tevékenységüket. Arra keresve a választ, hogy hogyan értékelik a helyettesítő ágazatot, a dohányágazathoz képest. A válaszadók nagyobb részt a gabonatermesztésre tértek át. A válaszadók közel 50%-a foglalkozik kukoricatermesztéssel, a többiek leggyakrabban kalászos növényeket és napraforgót termesztenek, de a zöldség- és gyümölcsstermesztés is szerepel a helyettesítő ágazatok között.

A válaszadók értékelték a dohánytermesztés időszakához képest a jelenlegi jövedelmüket és életszínvonalukat. A megkérdezettek 48%-a választotta a „hasonló” kategóriát. 33%-uk „rosszabb”-nak, 16%-uk „jobb”-nak, mintegy 1,5% „sokkal rosszabb”-nak és ugyanennyien „sokkal jobb”-nak ítélték meg a helyzetüket. Összességében tehát megállapítható, hogy a dohánytermesztésből kilépők mintegy fele a mezőgazdaságból is kivonult. A növénytermesztést más ágazatban folytató válaszadók néhány kivételtől eltekintve kevesebb munkával, szaktudással és kockázattal járó ágazatra tértek át kisebb jövedelem mellett. Így azokban a térségekben, ahol a mezőgazdaságra, vagy azon belül is a dohánytermesztésre rendezkedtek be az emberek, az ágazat megszűnésével alternatíva hiányában el kell, hogy hagyják a térségüket, vagy ingázásra kényszerülnek annak érdekében, hogy megőrizzék az életszínvonalukat.

IRODALOM

Arfini, F.–Donati, M.–Menozzi, D. (2005): Analysis of the Socio-Economic Impact of the Tobacco CMO Reform on Italian Tobacco Sector, XIth Congress of the European Association of Agricultural Economists. The Future of Rural Europe in the Global Agri-Food System Copenhagen. Denmark. August 24–27. 12.

Borsos J. (2002): A dohány termesztése és gazdaságkultúrája. Szaktudás Kiadó Ház Rt. Budapest.

Borsos, J.–Bittner, B.–Kerékgyártóné Mislovics, A.–Orosz, T. (2008): Rural Areas and Tobacco in the European Union. 31. UNITAB Congress, 2008. 10. 15–16. Cáceres. Spain. CD issue.

Copus, A.–Hall, C.–Barnes, A.–Dalton, G.–Cook P.–Weingarten, P.–Baum, S.–Stange, H.–Lindner, C.–Hill, A.–Eiden, G.–Mcquaid, R.–Grieg, M.–Johansson, M. (2006): Study on Employment in Rural Areas http://ec.europa.eu/agriculture/publi/reports/rural_employment/sera_report.pdf

Falussy B.–Harcza I. (2000): Háztartás és háztartásgazdaság az időfelhasználás tükrében. [In: Kolosi T.–Tóth I. Gy.–Vukovich Gy. (szerk.) Társadalmi riport 2000.] TÁRKI. Budapest. 158–176.

Radócné K. T.–Kürthy Gy.–Pesti Cs.–Bukai A. (2008): A dohánypiac helyzete és a dohánytermelés lehetséges jövője Magyarországon és az Európai Unióban a KAP reform tükrében. Agrárgazdasági Tanulmányok. AKI. Budapest. 3. szám.